

יהודית מוסל-אליעזרוב:

מתי הופיע ספר השירים הראשון שלך?

פפות משקפיים ומטריה יצא ב-1980 בהוצאת מסדה, כעריכת אמיר גלכוע. אבל יהודה עמיחי פרסם לראשונה משיריי ב"עכשיר" ב-1968, ואף ניקד אותם והציג אותי בפני הציבור כערבי שירה. אני לא יודעת על אדם אחר שעמיחי פרסם שירים שלו.

יהודית מוסל-אליעזרוב

מעין סעודה אחרונה

מעין סעודה אחרונה
משתה רעותי מכבר
פניהן שלמות
גופותיהן יולדות תמימים
מזוגות וזוגים
נבטות בפני קרועות העצבים
(פצלות קשות
ויברציות מקפיצות
בגוף רתוק לשוטים
של כסא ענויים חשמלי
בציהורו של פרנסיס בייקון
האפפיור אינוצנטיוס העשירי)

וצפור נטשה קן
מעופפת בחוצות city ההומים
וצועקת משגעת:
איך נוטשים מבצר
ואנשי שלומים אלפים

למה דווקא אותך?

עמיחי דיבר על "מקוריות", "נועזות", "יהודיות", "אותנטיות". הוא התלהב מאוד, כינה את השירים "פצצות" דיבר על אווירה דמונית, סוריאליסטית נוסח פליני, על האופן שאני מערכת חומרים יהודיים ומציאות חילונית כך שנוצרת דיאלקטיקה חריפה.

את מסכימה עם הדברים האלה?

מה שציטטתי עכשיו נאמר ונכתב לפני יותר מעשרים שנה. זה נכון שקיים עי רוב, מתח וסתירות בין טקסיות פולחנית יהודית או פגאנית מאגית לבין מציאות חילונית. לשיר "עצבים", למשל, יש מובן

פולחני ופסיכופיזי: "במקום בו צלמים פרה קולומביניים /.../ אי מי אבד קרע/... את תעודת הזהות אשר לי." ההתחברות למסורות, תרבויות, נופים וזוויות ראייה מנוגדות נעוצה בתולדותי — בהימצאותי בעת ובעונה אחת בתוככי העולם הישן, המסורתי, על ערכיו ותכניו המיוחדים, ובתוך ריאליה חילונית עם משיכה עצומה לתרבויות, מיתוסים ונופים זרים ורחוקים. כל שיר הוא סיפור של משבר, מאבק קיומי הזיוני, מטאפיזי. אני חיה בתוך סתירות קשות, אבל גם בעולם רב-מימדי. את זה אני מנסה להביא בשירי, ולכן אנשים רבים מתקשים להבין אותם.

ספרי קצת על הרקע שלך.

ילדת ירושלים, דור שביעי בארץ. בית-רב דתי מאוד עם גוון לאומי-ציוני. משפחה גדולה.

איך המשפחה שלך מתייחסת לכתיבה? לשמחתי, הם אינם מבינים את שיריי.

ותרבויות אחרות כדי לתת מימד אוניברסלי, מטאפיזי, לחוויית הקיום האנושית. בשיר הראשון שכתבתי, בערך בשנת '66, הבאתי לראשונה את הקונספציה הזאת לידי ביטוי. "כפפות, משקפיים ומטריה" — אבזורים מודרניים שמשמשים להגנה ולכיסוי — נפוצו ואבדו ממעין flash back בין "אצבעות פהן גדול משוטטות בין חורשות זית אפלות", לבין "אחד מ- הודה ושנים מדן הפורעים לאשרה" ו"הלוי המידה אכן בפסלו של מרקוליס". צירופים דמוניים של מסורות ותרבויות יוצרים מתח ועימות בין העולם הפגאני, היצירי — עולם הטבע, לבין הדת והמוסר העבריים, כשדווקא העולם הפגאני, עולם הטבע והצומח, יוצא מנצח. את השיר "והאדם שגגה" כתבתי כשהייתי כבת 19, בונרת סמינר למורות "בית יעקב", שהוא סמינר חרדי. אפילו לא שמעתי על ט"ס אליוט. רק בגיל 25 בערך, כשהייתי סטודנטית לפילוסופיה באוניברסיטה העברית, קראתי את ארץ השימון. היצירה הזו היכתה אותי

מיצוי תמוני

בתדהמה, והיא עדיין מהממת אותי. פתאום מצאתי "אליבי" למבנים השיריים שלי. גם ט"ס אליוט יוצר קולאז' בין מסורות ספרותיות, נופים וזמנים שונים. הוא קרא לזה "קורלציה אובייקטיבית". אבל בניגוד אליו, נקודת המוצא שלי אישית, חווייתית.

המערכת התרבותית של אליוט, עם המוזרויות של אז, הייתה מערכת מקובלת. לאליוט לא הייתה בעיה של התקבלות. הוא פרץ מיד.

אולי הפריצה שלו הייתה הודות ל"הערות" שכתב לארץ השימון. אם לא היו ההערות, האם אותה אליטה תרבותית, שהיצירה נכתבה עבורה, הייתה מסוגלת לקבל אותה? צריך גם לזכור איך עזרא פאונד היה פעיל בתוך העניין הזה. עזרא פאונד קיבל את כתב היד של אליוט, והוא השמיט, ערך ושכתב. הוא כבר היה אז משורר מפורסם, והוא זה שהביא לפרסומו של אליוט ולהתקבלותו על ידי האליטה התרבותית.

כאשר אתה מדבר על קוד תרבותי, קבוצת ההתייחסות שלי אינה גדולה, אבל היא מוכתרת. יש ביניהם משוררים כאמיר גלכוע ז"ל, שהוציא לאור את הספר הראשון שלי, פרופ' צבי לוז, שהיה בחבר השופטים שהעניק לי את פרס וורטהיים

אינני מעוניינת להתנצל, להתמודד ולפרש למקורביי את עולמי הפנימי. אנשים בעלי מערך נפשי דומה ומטען תרבותי דומה מסוגלים להבין, ולא רק להתרשם.

דיברת על הקושי של אנשים רבים לרדת לעומקם של שירייך. האם זה נובע מאופן בניית השיר, או משום שאת לא מתחשבת במערכת הקודים התרבותיים של קבוצת ההתייחסות שלך?

כל שיר הוא סיפור של משבר — מיצוי תמוני לתהליך ביוגרפי-נפשי, שמתלווים אליו גם מרכיבים הזויים ורעיוניים. ההתרחשות השירית, לפי תפישתי, מקבילה לסיטואציה קיומית טראגית ואבסורדית, שהיא סתומה ורב משמעית ביחד. לכן לצד תיאורים מדעיים מדויקים של תהליכים כים ביולוגיים כמו היווצרות חיים, בליה, השחתת זרע, מחלה קשה, יבוא גם המימד המטאפיזי, הדמוני, או המדעי. "יורשת חלצות יפהפיות / בוערות עלי כשמלות מדיאה בקרינה רדיואקטיבית / ופליטת חמרים פמותרפיים/.../ זו הילת הקדושים / הרודפת אותי / או דיבוק נטפל אלי / ומקרין מתוך קרינות".

עיקר הקושי, כנראה, הוא בשיריי הארוכים. אני מתפשטת בהם לעבר מסורות, נופים

מאות שנים לאחר החרבן
שקבוא דיפוזיה אלוהית מפעפעת
בין הפרטים
כשביל האחרות
כמו עקביש
לעזאזל

מה היחס שלך לשפה? את לא מתנזרת מלשון ספרותית — לשון גבוהה, ומשימוש במלים ארכאיות ואפילו "שרופות".

בהתאם למורכבותו של המארג השירי גם חומרי השיר מגוונים, ומקורותיהם כמשקעים תרבותיים שונים: החל מלשון עתיקה, שקשורה בפולחן ובטקס, לשון התנ"ך, המשנה והמדרש ומאידך לשון מודרנית ושימוש במונחים מדעיים ומקצועיים מתחומי הקולנוע, הפילוסופיה, הגיאולוגיה, הביולוגיה, הכימיה והפיזיקה. בנוסף, יש אפילו סלנג. בדרך כלל, בצד השימוש בלשון גבוהה וארכאית, בא הניגוד, שמבטא ריאליה חילונית כמימוש לסתירה ולמורכבות התוכנית-רעיונית הקיימת בשיר.

האם זה דומה ב"מצרעים רדפוני" בשיר "אותות פרת"? כשאת אומרת היום "מצרעים", אף אחד לא מאמין שבאמת מדובר במצורעים. בתרבות שלנו, מצורע הוא אדם מוכתם.

אני מתייחסת למצורעים אמיתיים. גרנו לא הרחק מבית החולים "הנסן" בטלביה, שהוא בית-חולים למצורעים שעדיין קיים. זה היה סיוט שליווה אותי כל שנות ילדותי ובגרותי. אבי, בתוקף תפקידו כרב,

דוגמה לתפיסה רב מימדית ולאינטגרציה בין המיקרוקוסמוס והמקרוקוסמוס. קדמו לכתבת השיר שתי חוויות: אחת, חוויה קיומית, פיזית ונפשית — חווית עקרות. הייתי נשואה כבר מספר שנים ולא הריתי. החוויה השנייה קשורה בתחושת כרת, שהתעצמה למימד מטאפיזי ולהתפוררות קוסמית, בעקבות ביקור שערכתי בהר הבית, מקום בית המקדש שחרב, לאחר מלחמת ששת הימים. זה ביקור אסור לפי ההלכה היהודית, ודינו כרת. בעקבות הביקור הזה, חלמתי באותו לילה חלום בלהות, על אישה שמלקטת איברים. הר הבית הוא מקום בית המקדש שחרב, אבל הוא גם ביטוי מטאפורי למקום מגורי אותה אישה אנונימית, שבייתה חרב עליה. האישה הזו היא פרויקציה של ה"אני הדובר" בשיר. החלום שמובא בבית הראשון הוא "חלום מודרך". כלומר, הוספתי ושיניתי פרטים בחלום המקורי, כדי לבטא התפוררות קוסמית טוטאלית. אי לכך, הוספתי את המלה הבודדת "צליל" כצליל מנותק ללא הרמוניה, והיא מבטאת גם התפרדות ווקלית ביקום. כך גם לגבי המלה "נדיו". הידיים הן אומנם חלק ממציא האיברים הפתולוגי שהאישה מלקטת בחלום, אבל הדימוי "פקנקנות של שעונים מטפסים" הוסף לחלום, כסמל לאיך-אונות גברית והתפרדות. המשכו של הדימוי — "פקנקנות של שעונים מטפסים (והתחשק לה, לחתוף את הראש ולשים אותו בעציו)" — גם הוא מוסף לחלום המקורי מתוך מודעות. בחלום הופיעו רק ידיו, כשהמעבר מראש הצמח לראש הגבר הוא דרמטי, ומקבל אופי מקברי של קטל צומח וקטל אדם. אותה

לשירה ופרס היצירה ע"ש ראש הממשלה, והמשורר אבנר טריינין, שהשכיל לראות את הזרמים התת קרקעיים בשירה שלי, ולתת להם פרשנות נפלאה במאמר ב"דיעות אחרונות" ביולי '90.

אולי הבעיה בשירייך היא הקושי לגשר על הפערים בין השורות, שהקשר ביניהן אינו מובן לקורא?

אולי מה שנראה לך קשה הם תחומי החוויה שלי: המעברים החדים בין ריאליה חילונית לטקסיות פולחנית של יהדות חרדית ונוכרית. בין התפרקות יצרית לתעוקת הטמאות ורגשי אשם. בין התפרעות לריסון ובין תחושות מורכבות של טהרה וטומאה מתגבשת שירה מסויטת, שהופכת אפילו את "טקס הכלולות" ל"טקס הטלת מום". זהו מצב של "חרבן מחשב", והרושם המתקבל לפי ההגדרות של אבנר טריינין, הוא של "גבישים מוזרים". הרושם הזה מתחזק בספר תולדות, כי בו אני מרחיבה את היקף החוויה עד ליצירת קוסמולוגיה אישית של מתחים בין "מח האלוהות הלבן" ל"הפרעה דיפוזית גרשמת אז בשנתו של מח קשן". אופי "הגבישים המוזרים" נובע גם מכך, ששירים מסוימים או חלקים מהם, הם "חלומות מודרכים", כהגדרת בורחס, כתיאור המאבק הנצחי בין הטוב והרע. וכמו החלומות, הם אניגמתיים, כי הם בלתי מסתברים בתפיסת הזמן, החלל ועקרון הסיבתיות הריאליסטית. אבל הם בעלי משמעות עמוקה ורב כיוונית.

למצב

נסי לשחזר כתיבת שיר.

אקח את השיר "אחרי החורבן": השיר מתאר חורבן — איש ואישה על רקע חורבן הר הבית והתפוררות קוסמית. זוהי, למשל,

ביוגרפי-נפשי מורכב

אחרי החרבן

מאות שנים לאחר החרבן
נראתה על הר הבית
אשה אחת מלקטת אברים
רגל גרומה במכנס שחור של ערב
צליל.
עקרב על קנה קש פלי שמש
ונדיו —
נדיו התלויים פקנקנות של שעונים מטפסים
(והתחשק לה לחתוף את הראש
ולשים אותו בעציו).

אותה שעה קראתי אליך מן המישורים הלבנים
בשפות קשות
בתצורות כשר
ברחם כועס
ובעגיל נוסף הדם
מטמא אישי
נזבלים פרחי הגרניום למגע נדי.

היא מבקר שם. הוא ראה מראות קשים, ובעקבות התיאורים שלו חלמתי חלומות זועה, למרות שאני עצמי לא ראיתי מצורע מעולם. שנים לא עברתי סמוך למקום. פעם, לפני מספר שנים, הסופר הירושלמי הישיש והמקסים אריה ליפשיץ ז"ל, בא לבקר אותי בסוכות. אחרי שליוויתי אותו, רציתי לחזור הביתה דרך הרחוב שלייד בית-החולים "הנסן", אבל הוא ממש התחנן: "אל תלכי בדרך הזאת, גם אני לא הולך בה". והוא נשמע מפוחד ומסתורי.

אישה אינה רק גורם סביל בהרס הבריאה, אלא היא גורם פעיל בהמתת הצומח, החי והאדם, מתוך התחזות בעל-ביחית. בבית השני יש צעקה אירוטית וצעקה לא-לוהים. בכל מלה יש כפל משמעות: אליך; אדם; אלוהים; מישורים לבנים; בשפות קשות וכולי. חורבן בית אישי ולאומי מתערבים זה בזה, ודורשים תיקון אישי, לאומי וקוסמי כמו שמובא בבית השלישי: "שתבוא דיפוזיה אלוהית מפעפעת בין הפרטים". זוהי משאלה, שכוללת תיקון אירוטי, לאומי וקוסמי, אבל היא גם מאוד פסימית וצינית. הדוברת אינה מאמינה בתגשמותה. זה בולט בשורה שמסיימת את השיר: "כמו עקביש לעזאזל". האחדות האירוטית-קוסמית תהיה לכל היותר כמארג עכביש.

שוחח: יעקב בסר

לסיכום, מהו שיר טוב בעינייך?

שיר מפתיע, בעל עוצמה רבה, שמבטא עולם פנימי עשיר ורב מימדי. שיר כזה הוא שיר עצום, לא סתם שיר טוב.